

RISE AND CRISES OF MODERNIZATION. THE IDEA OF DEVELOPEMENT IN THE CONTEX OF HISTORICAL SOCIOLOGY

USPONI I KRIZE MODERNIZACIJE. IDEJA RAZVOJA U KONTEKSTU HISTORIJSKE SOCIOLOGIJE

ZANIC, Mateo

Abstract: *The paper gives an overview of key scientific research, which have dealt with the question of modernization from the middle of 20th century in the sociologically relevant way. The first part of the paper deals with the modernization theory, which represented the dominant approach in sociology when it comes to social development from the early fifties until the late sixties in 20th century. The second part of the paper analyses the concept of reflexive modernization, that have gained in importance in sociological analysis of the modernity from the middle eighties. The third part of the paper discusses important differences among the two analyzed approaches to the modernization and their consequences for development perception.*

Keywords: *Modernization Theory, Reflexive modernization, Modernity, Development*

Sažetak: *U radu se daje pregled klju nih radova koji su se od sredine dvadesetog stolje a na sociološki relevantan na in bavili pitanjem modernizacije. Prvi dio rada bavi se teorijom modernizacije koja je predstavljala sociološki dominantan pristup društvenom razvoju od po etka pedesetih do kraja šezdesetih godina. U drugom dijelu rada analizira se koncept refleksivne modernizacije koji od sredine osamdesetih godina dvadesetog stolje a dobiva važno mjesto u sociološkim analizama modernosti. U tre em dijelu rada raspravlja se o bitnim razlikama dva prikazana pristupa modernizaciji i njihovim posljedicama za shva anje razvoja.*

Klju ne rije i: *Teorija modernizacije, refleksivna modernizacija, modernost, razvoj.*

Authors' data: Mateo Zanic, dr. sc., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, podružnica Vukovar, 204 vukovarske brigade br. 6. matezanic@yahoo.com

1. Uvod

Pojmom razvoja izražavaju se neka od temeljnih stremljenja modernih društava kao što su povećanje materijalnog obilja i potraga za povijesnim smislom. Stoga je E. Morin držao da je razvoj ključ na riječ dvadesetog stoljeća a koju, kao i druge važne pojmove, karakterizira neupitna empirijska evidentnost kao i velika značajna difuznost Kalanj, 1994. Naročita pažnja se na taj pojam skreće nakon Drugog svjetskog rata. Opač klima de-kolonijalizacije dovela je do toga da i Ujedinjeni narodi šezdesete godine proglase desetljeće razvoja. Ovaj trend nije ostao bez odjeka i u društvenim i humanističkim znanostima, posebno u sociologiji, antropologiji, ekonomiji i politologiji. Koncept koji se u sociološkom diskursu, nakon Drugog svjetskog rata, izdvojio kao noseći i koncept osmišljavanja razvoja bio je koncept modernizacije. Upravo je u odmjerenju vrijednosti konceptualizacija ovom pojma došlo i do onog što se naziva "uspon historijske sociologije" pedesetih godina dvadesetog stoljeća a Smith, 2001. Uzmu li se u obzir teme, koji se redovito navode kao dominantne u okviru historijske sociologije, kao što su tumačenje nastanka modernih društava, objašnjenje društvene promjene ili uloga struktura i djelovanja u objašnjenju društvenom procesu udi što je u temi modernizacije historijska sociologija našla izazovnu temu. Ipak, nešto preciznije lociranje ovog koncepta u dvadesetostoljetnu sociološku misao otkriva da se može govoriti o dva razdoblja kada se je ovaj koncept posebno našao u fokusu pažnje. U prvom od ta dva razdoblja koje obuhvaća pedesete i šezdesete godine dvadesetog stoljeća a u prvom planu su bili različiti interdisciplinarni pokušaji pronalaska modela za razvoj nerazvijenih zemalja koji su postali poznati kao "modernizacijska teorija". Nakon što je krajem šezdesetih nakon brojnih kritika došlo do opadanja važnosti modernizacijske teorije, interes za njom budi se opet osamdesetih godina. Paralelno s tim novim konceptualiziranjem modernizacije koje se veže uz niz značajnih autora, uključuju i S. Huntingtona i R. Ingleharta, dolazi i do drugog njegovog problematiziranja ovog koncepta od strane vodećih socioloških teoretičara, ovaj put u terminu refleksivne modernizacije.

Dok su se u nekim prikazima ideje modernizacije u prvi plan stavljali kontinuiteti u koncipiranju procesa modernizacije u ovom radu je cilj razlučiti razlike između njih obilježja modernizacijske teorije i obilježja refleksivne modernizacije Knobl, 2003. U prvom dijelu rada će se izložiti glavne postavke modernizacijske teorije kao i kritike koje su naročito sedamdesetih godina bile usmjerene na neke od njenih temelja. U drugom dijelu rada će se iznijeti glavna obilježja refleksivne modernizacije i to na način na koji je ona predstavljena u radu U. Becka. Konačno, u trećem djelu će se istaknuti razlike kako u povijesnom kontekstu i cilju koji su imale predstavljene teorije modernizacije tako i u samom načinu na koji su bile koncipirane, posebno s obzirom na njihovo promišljanje razvoja.

2. Modernizacijska teorija i blagodatni razvoja

Tijekom 18. stoljeća pojavile su se tri misaone struje koje će bitno odrediti značenje pojma razvoja Kalanj, 1994. To su, kao prvo, filozofija prosvjetiteljstva, u kojoj se povijest dominantno tumači i kao progresivno kretanje prema vladavini razuma. Kao

drugo, tu je ideja o opravdanosti gomilanja bogatstva i vjeri da će budućnost donijeti opće blagostanje. Tako kod pisaca kao što su A. Smith i C. Montesquieu moderni razvoj postaje vrlinom, pa se društva prije trebaju okrenuti promjeni i rastu, a ne sigurnosti i stabilnosti. Treća misaona struja dijelila je uvjerenje da će europska civilizacija svojim geografskim širenjem pozitivno utjecati na ostale, manje razvijene narode te da će ih dovesti do "viših životnih oblika".

Lako je uočiti da su modernizacijski pristupi oblikovani poslije Drugog svjetskog rata sadržavali sva tri ovdje naznačena elementa razvoja, težnju za širenjem zapadnih utjecaja, vjeru u jačanje standarda nerazvijenih naroda i vjeru u opći progres povijesti. Međutim, razvijaju i se u kontekstu zaoštrenih međunarodnih hladnoratovskih prilika one su imale i posebnu političku pozadinu. Radilo se naime o težnji Sjedinjenih američkih država da putem tehnologije, znanja i vještina politički i ekonomski pridobiju zemlje Trećeg svijeta, a za to im je trebala i pomoć znanstvenika Knobl, 2003. Modernizacijskom teorijom dominirali su američki autori koji su na makro sociološki, ne-marksistički način težili ponuditi teoriju društvene promijene. Nastojanja autora uglavnom su se, barem tijekom pedesetih, svodila na promišljanje historijskih i društvenih tipologija društava kroz razmatranje odnosa između u pojedinim društvenim sferama. D. Harrison sumira šest ključnih obilježja modernizacijske teorije koji su došli do izražaja do sredine šezdesetih godina Harrison, 1988. To su:

1. Korištenje modernosti i tradicije kao pojmova koji označavaju suprotnosti pri čemu se ljudi, vrijednost, institucije i društva smatraju ili tradicionalnim ili modernim.
2. Težište analize stavlja se na interne specifičnosti svakog analiziranog društva. Pretpostavlja se da je preduvjet razvoja uklanjanje tradicionalnih vrijednosti koje kao elementi tradicionalne kulture blokiraju napredak.
3. Analiza društvene strukture pojedinih društava služi otkrivanju "agenata promjene" "change agents" za koje se drži da su sposobni pokrenuti promjene u zemljama Trećeg svijeta. Procjenjuje se da su takve osobe moguće pronaći i među skupinama koje su obrazovane, urbane i otvorene prema medijima.
4. Analizira su kako "agenti promjene" mogu poticati inovacije i širenje novih ideja i praksi u društvu kojem pripadaju. Pritom se pretpostavlja da ideje, prakse, tehnologije i kapital koji se trebaju uvoditi u društvo zapravo dolaze izvana, iz razvijenih zemalja.
5. Pretpostavlja se da će prihvaćanje promjena, koje su neizbježne i istovremeno izuzetno vrijedne, zemlje Trećeg svijeta utjecati na njihovu transformaciju te da će smjer njihovih promjena konvergirati. Na taj način bi ta društva postala sve sličnija Zapadnim društvima.
6. U teorijskom smislu ovi pristupi kombiniraju evolucionizam, difuzionizam i strukturalni funkcionalizam, pri čemu je od osobite važnosti koncept varijabla obrasca *pattern variables* T. Parsonsa. S obzirom na postavljeni teorijski okvir ne uzimaju se u obzir, ili se tek u manjoj mjeri uzimaju u obzir, negativni međunarodni utjecaji na zemlje Trećeg svijeta, dok u centar pažnje dolazi ideja njihovog unutrašnjeg razvoja.

Interdisciplinarnim prouavanjem modernizacije nastojalo se zahvatiti, objasniti i potaknuti četiri aspekta povijesnog procesa i to društveni, politički, ekonomski i kulturni. Ekonomski proces modernizacija obrađivan je u brojnim djelima od kojih se posebno ističu ona B. Hoselitz i W. Rostowa. Izuzetno je utjecajna premda i nešto kritizirana Rostowova teorija o pet stadija ekonomskog razvoja u kojoj se razlikuje stadij tradicionalnog društva, onaj preduvjeta za uspješan preteak, stadij ekonomskog uzleta, poticaja prema zrelosti te na koncu doba masovne potrošnje. D. Lerner i D. McClelland spadaju među značajne istraživače koji su se bavili kulturnom dimenzijom modernizacije. Oni su, između ostalog istraživali važnost promjene stavova i vrijednosti kao preduvjeta za ekonomski razvoj i ulazak u stanje modernosti. Politički aspekti modernizacija problematizirali su se u značajnim knjigama kao što su "Politički ovjek" S. Lipseta ili "Civilna kultura" G. Almonda i S. Verbe. Napokon, društveni aspekti modernizacija su obrađivani u djelima N. Smelsera, M. Levya i S. N. Eisenstadta. Po nekim prikazima za teoriju modernizacije je od iznimnog značaja Parsonsova teorija premda ovaj autor nije sam iscrpnije pisao o modernizaciji. Ipak, on je osigurao strukturalno-funkcionalističkim temeljima koji su se rane modernizacijske studije uvelike oslanjale a potom je potaknuo obnovu interesa za jasnije formuliranje evolucijskog pristupa promjeni Harrison, 1988. Parsonsov utjecaj vidljiv je u radu M. Levya koji je ponudio jednostavnu, funkcionalističkim jezikom, izraženu shemu društvene promjene u kojoj je, prema riječi W. Knobl, izvršio historizaciju "varijabilni obrasca" Knobl, 2003. Po toj shemi očekuje se da ekonomski rast prije ili kasnije dovede do potpune promjene tradicionalnih društava pri čemu će se u njima razviti isti kulturni i društveni obrasci kakvi su poznati na Zapadu.

Važno je međutim naglasiti da se postupno kod sociologa koji su se bavili modernizacijom dogodio odmak od nekih osnovnih teza te se stoga tvrdi da je i prije snažne marksističke kritike došlo do urušavanja modernizacijske teorije uslijed unutrašnjih kritika od strane autora koji se i sami drže njezinim predstavnicima Knobl, 2003. Tvrdi se stoga da je u djelima N. Smelsera i S. N. Eisenstadta sazrila "unutrašnja revizija teorije modernizacije" Martinelli, 2010: 93. Eisenstadt je tako, između ostalog bio kritičan prema jednostavnoj evolucijskoj shemi prisutnoj u mnogim tadašnjim radovima o modernizaciji. On je prvenstveno pod utjecajem M. Webera, razvio pristup koji s jedne strane priznaje jedinstvenost civilizacije modernosti i njenih komponenti ekonomskog razvoja, ali s druge strane proučava veliku varijabilnost simboličkih, ideoloških i institucijskih odgovora na nju Eisenstadt, 1992. Stoga društva koja odgovaraju na izazove koje im predstavljaju utjecaji Zapadne civilizacije pokazuju neke zajedničke karakteristike ali i niz razlika što znači da proces modernizacije ne znači i konačno stvaranje "kraja povijesti" u kojem bi se zrcalila slika Europske civilizacije.

Osim toga, neke važne kritike teorije modernizacije pojavile su se već šezdesetih godina u radovima R. Bendixa i B. Moorea koji su ukazivali na potrebu da se detaljnije istraži svako pojedino društvo koje ulazi u proces industrijalizacije te na teškoće s razlikovanjem tradicionalnih i modernih društva.

Premda su mnogi do sada spomenuti autori nastavili i poslije kraja šezdesetih objavljivati značajna djela drži se da je u sedamdesetima došlo do promjene

dominantne perspektive kada je u pitanju razvoj nerazvijenih dijelova svijeta. Ta promjena nije uo ljava samo u analizama nerazvijenih zemalja ve je uo ljava u okviru historijske sociologije Hamilton, 1984. Tijekom sedamdesetih tako marksisti ka perspektiva postaje dominantna, a u pitanjima razvoja klju ni pristupi postaju teorija zavisnosti i teorija svjetskog sistema. Marksisti ki pristupi tijekom sedamdesetih godina nisu ostali samo na kritici modernizacijske teorije nego su ponudili i alternativne teorije. Ono što je zajedni ko razli itim pristupima koje su zagovarali A.G. Frank, S. Amin i I. Wallerstein je da su razvijeni i nerazvijeni dijelovi svijeta dijelovi istog procesa budu i da se razvoj u jednoj regiji doga a po cijenu nerazvijenosti u drugoj. To je stoga što su po njihovom vi enju, društva uklju ena u isti svjetski sistem koji potje e od kapitalisti ke ekspanzije i kolonijalizma" Harrison, 1988: 147. S vremenom su i teorija zavisnosti i teorija svjetskog sistema naišli na brojne kritike kako od marksisti kih tako i od nemarksisti kih autora pa je i njihov utjecaj postupno slabio. Da je problem razvoja i dalje ostao sociološki aktualan i važan svjedo i i novo javljanje modernisti kih teorija tijekom osamdesetih i devedesetih godina dvadesetog stolje a. Premda se u njima nastoje ublažiti neke stare slabosti u promišljanju razvoja pokazalo se da je ovaj koncept sve teže teorijski artikulirati. Ekološka kriza, neuspjesi procesa moderniziranja mnogih nerazvijenih zemalja, eti ka pitanja koja su se po ela postavljati uz promišljanje razvoja zajedno su proizveli ozra je u kojem se razvoju sve opreznije pristupa. Tako se u nekim postdevelopmentisti kim pristupima razvoj više ne uzima kao bezuvjetni cilj koji društvo treba posti i, ve se razmatraju i neki kriteriji kroz ije zadovoljavanje i sam razvoj opravdava vlastiti smisao Kalanj, 2000. U takvom intelektualnom ozra ju pojavljuje se i koncept refleksivne modernizacije.

3. Pristup razvoju u kontekstu refleksivne modernizacije

Društvene promjene koje su utjecale na transformacije modernih društava tijekom sedamdesetih su vodile tome da klju no pitanje društvenih znanosti postane pitanje smisla i smjera u kojem se ova društva kre u. Postindustrijsko i postmodeno društvo samo su najzna ajnije oznake koje e se koristiti pri analizi ovih pomaka ili lomova. To e voditi i pojavi onih analiza koje teže ponovnom osmišljavanju modernosti i u kojima e se osamdesetih godina ve govoriti o modernizaciji modernih društva. Niz zna ajnih sociologa me u koje spadaju U. Beck, A. Giddens, A. Touraine ili M. Castells svoje e radove posvetiti odmjeravanju procesa koji upravljaju modernoš u krajem dvadesetog stolje a Zeman, 2004. U tom kontekstu javlja se i koncept refleksivne modernizacije koji je iskušavan na razli itim podru jima od politike do estetike. Premda je ovaj koncept koristilo više autora ini se da se njegova najsuštavnija upotreba može prona i u radu U. Becka. Razmotrit e se stoga na in kako Beck ispituje proces povijesne promjene unutar samog procesa modernosti.

Na elno, osnovu transformacije modernosti po njemu predstavlja prelazak iz industrijskog društva prema rizi nom društvu. Dok je prelazak iz tradicionalnih u moderna društva bio pra en primarnom modernizacijom prijelaz na društvo rizika obilježen je refleksivnom modernizacijom. Beck tvrdi da "kao što je modernizacija

ukinula staleški okoštalo agrarno društvo u XIX stolje u , i izvukla sliku strukture industrijskog društva, tako modernizacija danas briše konture industrijskog društva, a moderna nastavlja živjeti kroz jednu drugu društvenu formu" Beck, 2001: 19. Transformacija modernosti koja se doga a u drugoj polovici dvadesetog stolje a odvija se kroz pet procesa i to globalizaciju, individualizaciju, rodnu revoluciju, podzaposlenost i nastajanje globalnih rizika. U svojoj najpoznatijoj knjizi "Rizi no društvo" Beck zapo inje razradu refleksivne modernizacije u dva argumentacijska pravca i to u kontekstu logike raspodjele rizika te na osnovu teme o individualizaciji. Ukazuje se na to da se u procesu modernizacije razvijaju proizvodne snage što za posljedicu ima osloba anje rizika i potencijala samougrožavanja u do sada nepoznatim razmjerima. U tom kontekstu dolazi i do preokreta u kojem proizvodnja rizika po inje dominirati logikom proizvodnje dobara. Dok se industrijsko društvo, bazirano na razvojnoj dinamici odre enoj dobrima, vezivalo za klasnu borbu i težnju za idealom jednakosti, sa rizi nim društvom mijenja se kako pokreta ka snaga društva tako i vezivno tkivo solidarnosti. S njim se naime prvenstveno teži sigurnosti, a na solidarnost pokre e osje aj straha. Do odvajanja od industrijskog društva dolazi zbog toga što se mijenja odnos prioriteta "Pojam industrijskog društva pretpostavlja dominantnost 'logike dobara' i potvr uje kompatibilnost raspodjele rizika sa njom, dok pojma rizi nog društva potvr uje inkompatibilnost raspodjele dobara i raspodjele rizika i konkurentnost njihovih 'logika'" Beck, 2001: 269.

S druge strane, kada je u pitanju proces individualizacije on se teorijski zamišlja "kao proizvod refleksivnosti, u kome proces modernizacije, osiguran socijalnom državom, detradicionalizira na ine življenja, ugra ene u industrijsko društvo" Beck, 2001:267. Ono što se doga a je nestajanje oblika rada i života razvijenih u industrijskom društvu. Prvenstveno se misli na promjene koje se doga aju s klasama i slojevima, primarnom obitelji te standardiziranim poslom.

Nestajanjem glavnih struktura industrijskog društva slabi i uvjerljivost ideje progresa . Sedamdesetih godina su se dogodili presudne promijene koje su utjecale na gubitak onog što je bilo pogonsko gorivo industrijskog društva. Tada su politike utopije ustupile mjesto: "spekulacijama o sporednim efektima. Shodno tome, utopije su se okrenule u negativno. Oblikovanje budu nosti odvija se indirektno i neprepoznatljivo u istraživa kim laboratorijima i upravnim tijelima, a ne u parlamentu ili u politici kim strankama" Beck, 2001: 375. U tom smislu bitno je voditi ra una, po Beckovom mišljenju, o transformaciji kroz koju prolazi sama politika. Naime, s rizicima se mijenja njezin pojam, mjesto i medij. Odvija se dvostruki proces u kojem s jedne strane dolazi do gubitka mo i centraliziranog političkog sistema, a s druge strane se odvija prelazak ne-politike u subpolitiku. Posljedica toga je da se u procesu političke modernizacije razvlaš uje i obezgrani uje politika i politizira društvo Beck, 2001. To objašnjava injenicu da političari dolaze u situacije da moraju demokratski legitimirati odluke koje nisu donijeli, a koje se ti u ekonomskih ili tehnoloških promjena.

No, Beck nije pesimist. Njegovo je stajalište da se nestajanjem industrijskog društva može realizirati prava moderna, s više jednakosti, slobode i samoispunjenja. U kontekstu tematiziranja razvoja može se zaklju iti da refleksivna modernizacija zna i kraj dominacije vjere u progres uz istovremeno davanje šansi razvoju u kojem bi se

neprestano imali na umu njegovi sporedni efekti. Ne udi stoga kako se kao važan zahtjev pred rizi no društvo postavlja kontinuirana rasprava u organizacijama i profesijama o rizicima vlastitog razvoja.

4. Modernizacija i razvoj – ka otvaranju horizonta budu nosti

Nakon što su iznesene ključne postavke teorije modernizacije kao i obilježja refleksivne modernizacije potrebno je izdvojiti bitne pomake koji su se dogodili u sociološkom promišljanju razvoja tijekom druge polovice dvadesetog stoljeća. Takve razlike već su bile predmetom znanstvenog elaboriranja, pa je i sam Beck sažeo šest opreka koje po njemu razdvajaju teorije jednostavne i refleksivne modernizacije Beck, 1996. Ovdje će se na nešto drugačiji način istražiti te razlike vodeći prvenstveno računa o analizi povijesne promjene i promišljanju razvoja.

1. Pomicanje vremenskog okvira u kojem se analizira razvoj. Teorije modernizacije na svoj su način ostale zaokupljene dihotomijom koja se oblikovala u devetnaesto stoljetnih mislilaca i igrala važnu ulogu kod klasika sociologije, onom između tradicije i modernosti. U tom kontekstu prijelaz tradicionalnih na moderna društva trebalo je olakšati primjenom modela na koji su moderna društva modernizirana. Pritom ovi pristupi nisu toliko zaokupljeni teorijskim promišljanjem same modernosti već se koncentriraju na procese koji bi trebali dovesti do modernog stanja. Upravo stoga im se zamjera određena teorijska suzdržanost Zeman, 2004. Teorije refleksivne modernizacije usredotočuju se upravo na ispitivanje dinamike modernih društava te analiziraju povijesnost modernih društava koja ih suočavaju sa vlastitim transformacijama. U tom kontekstu njihova modernizacija se čini nedovršenom. Od modela oni postaju objektom daljnje promijene. Štoviše ostaje upitnim čak i njihovo upravljanje svojom "primarnom modernizacijom". Beck u tom kontekstu piše da su industrijska društva sama sebe destabilizirala svojim razvojem. Time smo već upućeni na drugu razliku u odnosu na primarnu modernizaciju.

2. Način koncipiranja efekata razvoja. Različiti aspekti modernizacijske teorije zamišljeni su kao načini na koje se osmišljava razvoj. U tom kontekstu razvoj se vidi kao povećanje ekonomskih društvenih, kulturnih i političkih kapaciteta društva. Razvoj u tom kontekstu postaje mjerljivom varijablom i to kroz izražavanje BDP-a, razvoj pismenosti ili razvoj demokratskih institucija. Sumirajući sve rečeno razvoj je pozitivan cilj kojem društvo teži i koje članovima društva donosi opipljive koristi. Pomak od modernizacijske teorije do nastanka teorija refleksivne modernizacije obilježen je otkrivanjem brojnih problema prouzročenih razvojem industrijskih društava od kojih je najzapaženiji ekološki problem. Novi problemi doveli su i do ulaska modernosti u novu fazu, fazu koja se kod Becka označava kao društvo rizika. U tom kontekstu razvoj se više ne može predstavljati samo u obliku mjerljivih dobara. Razvoj se sada svodi na nužno vaganje između različitih rizika.

3. Objašnjenje logike povijesne promjene. U pristupima karakterističnim za teoriju modernizacije, naročito onima obilježenim evolucionističkim duhom, razvoj zaostalih društava, preda ponekad oprezno, može se u načelu svesti na shemu od poznatog prema poznatom. Razvojem se u tom smislu upravlja i to na način da se

prona u klju ni momenti koji postupno dovode do prijelaza iz tradicije u modernost. S refleksivnom modernizacijom stvari stoje nešto druga ije jer tu promjena prati smjer od poznatog/nepoznatog ka nepoznatom. Društvo se "ne mijenja samo na temelju onoga što se vidi i što se želi, ve i na temelju onoga što se ne vidi i ne želi. Pokreta društvene povijesti više nije svrshodnost kao u teoriji jednostavne modernizacije ve to postaju popratne pojave" Beck, 1996:94. Razvoj se sada projicira na budu nost sasvim popratnim pojavama koje do toga dolaze. Drugim rije ima doga a se svojevrsno otvaranje prema budu nost, pri emu se zadržava mogu nost revidiranja odluka kao reakcije na kasnije otkrivene sporedne efekte Beck, 2001.

5. Zaklju ak

Razvoj je, kako se pokazalo, jedan od bitnih pojmova u sociološkom diskursu osobito nakon Drugog svjetskog rata. Jedan od na ina na koji se pristupalo ovom pojmu je putem koncepta modernizacije. Nastojanje da se promisli povijesna promjena i objasni ideja razvoja zaokupljala je autore, kako teorije modernizacije, tako i refleksivne sociologije. Radi se pritom o nizu zna ajnih djela koja zauzimaju istaknuto mjesto u okviru historijske sociologije. Ta djela su u okviru modernizacijske teorije dovela do uspona historijske sociologije nakon Drugog svjetskog rata, a u okviru refleksivne modernizacije potakla promišljanje povijesni same modernosti i njezinih transformacija.

Ipak, kada je u pitanju doprinos ovih teorija promišljanju razvoja rezultati su pomalo razočaravajući i Knobl, 2003. Autori koje se svrstava u modernizacijsku teoriju u početku su težili ponuditi jednostavne modele razvoja koji se nisu pokazali uspješnim u stvarnosti. Potom su se teoreti ari poput T. Parsonsa usredoto ili na apstraktne sisteme svjetske povijesti koji tako er ne mogu biti od velike pomo i u promišljanju razvoja. Teorija refleksivne modernizacije kako je formulira U. Beck sadrži niz bitnih razlika u odnosu na prethodne pristupe ali, zadržava i bitnu sli nost: modernost je opet kona ni pozitivni cilj, samo što se drži da do nje još nitko nije došao budu i da je industrijsko društvo polumoderno društvo Beck, 1994. Ideja o refleksivnoj modernizaciji koja bi mogla dovesti do modernosti u kona nici djeluje dvosmisleno s nizom opreznih analiza nakon kojih se prelazi na optimisti an zaklju ak. Ovaj problem povezan je s tim što se rad bazira na odre enim teorijskim postavkama koje se ti u periodizacije modernosti i globalizacije dok istovremeno u njemu fali sama historijska analiza ovih procesa Kumar, 2009. Dok teze koje govore o nekim procesima unutar društva rizika djeluju uvjerljivo dijelovi u kojima se spominje daljnji razvoj obilježeni su nizanjem proturje ja. injenica da nam rizici govore o onome što se ne smije initi, a ne govore o onome što se treba initi ve i sama sugerira da se najzanimljivija zapažanja u teoriji koja ih gura u prvi plan ona koja se ti u granica osmišljavanja društvenog razvoja.

Usprkos navedenim ocjenama ili možda upravo zbog njih, može se pretpostaviti da e promišljanje ideje razvoja i dalje predstavljati izazov za znanstvenike koji se bave društvenim procesima. Noviji pristupi trebali bi se iscrpnije pozabaviti pitanjima koja do sada nisu dobila zadovoljavaju e odgovore. Kao važni, premda ne i jedini, zadatci

name u se: promišljanje odnosa izme u tradicije i modernosti, razmatranje mogu nosti razli itih tipova razvoja i modernizacija te nakon toga kontekstualiziranje odnosa razli itih dimenzija modernizacije. Neke poticajne smjernice za istraživanje tih pitanja dao je A. Touraine koji je pisao da se u daljnjim analizama moramo pitati "o odnosima koji postoje izme u jedinstva modernosti i mnoštva putova modernizacije" Touraine, 1990: 194.

Ostaje, dakako, tek vidjeti kakvu teoriju modernizacije nam donosi 21. stolje e.

6. Literatura

- [1.] Beck, Ulrich (1994). *"The Reinvention of Politics: Towards a Theory of Reflexive Modernization"*. U: U. Beck, A. Giddens, S. Lash: Reflexive Modernization. Stanford: Stanford University Press.
- [2.] Beck, Ulrich (1996). "O zastarijevanju društvenoznanstvenih pojmova. Osnove teorije refleksivne modernizacije". Socijalna ekologija, Vol. 5, No. 1, str. 83-99.
- [3.] Beck, Ulrich (2001). Rizi no društvo. U susret novoj moderni. Beograd: Filip Višnji .
- [4.] Eisenstadt, Shmuel N. (1992). *"A Reappraisal of Theories of Social Change and Modernization"*. U: Hans Haferkamp i Neil J. Smelser (ed.) Social Change and Modernity. Berkeley - Los Angeles - Oxford: University California Press.
- [5.] Harrison, David (1988). *The Sociology of Modernization and Development*. London and New York: Routledge.
- [6.] Hamilton, Gary (1984) "Configurations in History. The Historical Sociology of S. N. Eisenstadt". U: Skocpol Theda (ed) Vision and Method in Historical Sociology. Cambridge University Press.
- [7.] Kalanj, Rade (1994). *Moderno društvo i izazovi razvoja*. Zagreb: Razvoj i okoliš.
- [8.] Kalanj, Rade (2000). Developmentizam i postdevelopmentizam. Socijalna ekologija, Vol. 9., No. 3, str. 219-231.
- [9.] Knobl, Wolfgang (2003). *Theories That Won't Pass Away: The Never-ending Story of Modernization Theory*. U: G. Delanty i E. F. Isin (ed). Handbook of Historical Sociology. London: Sage Publications.
- [10.] Kumar, Krishan (2009). "Historical Sociology". U: Bryan S. Turner (ed) Social Theory. Blackwell Publishing.
- [11.] Martinelli, Alberto (2010). Modernizam. Proces modernizacije. Podgorica: CID.
- [12.] Smith, Denis (2001). Uspon istorijske sociologije. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- [13.] Touraine, Alain (1990). *"Modernost i kulturne specifi nosti"*. U: Suvremene sociološke teorije. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.
- [14.] Zeman, Zdenko (2004). *Autonomija i odgo ena apokalipsa. Sociologijske teorije modernosti i modernizacije*. Zagreb: Hrvatska sveu ilišna naklada.

Photo 092. Pier / Stup